

AZ ÚJ NEMZETKÖZI TÖMEGTÁJÉKOZTATÁSI RENDSZER MEGTEREMTÉSE

A modern világ, a fejletlen országok és a tömegkommunikáció

A pontos, az idejében történő és hiteles tájékoztatás egyre égetőbb, egyre fontosabb kérdésként jelentkezik a világban. A társadalmi forrongások, a forradalmi és evolúciós szocialista átalakulások mind kifejezettebbek, a társadalmi haladás, mozgás ma érzékelhetőbb, mint bármikor ezelőtt. A tudományos és műszaki forradalom eddig nem is sejtett lehetőségeket távlatokat nyitott az emberek, a népek egymás közötti kommunikációja terén; ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy napról-napra egyre többet tudunk meg egymásról. A szocialista társadalmi mozgások a világon igen kifejezettek, még azokban az országokban is, amelyekre nemrégiben úgy tekintettünk, mint a tőkés társadalom bástyáira; éppen ott születnek a mind erőteljesebb és szembetűnőbb szocialista folyamatok. A szocialista forradalmak és evolúciós folyamatok a mai világban a valóságot tükrözik, többé senki sem tagadhatja létezésüket. Ez a korszak a múlt zseniális nagy emberi eszméinek, egész népek és nemzetek álmai megvalósulásának korszaka.

Az egymás közötti kommunikáció immár nemcsak az emberek és népek joga, hanem kötelessége is. De a kommunikáció egyben hatalommá is lett. Ez is az általános haladás egyik összetevője, jobban mondva az általános emberi emancipáció tényezője. Az egyenrangú kommunikáció fejlesztése a haladás jövője. Az ébredő népekben megerősödött a nemzeti és szociális öntudat. A gyarmatosítók és kizsákmányolók csizmája alatt sokáig nyögő népek nagy léptekkel jöttek a világ színpadára, a nemzetközi viszonyok döntő tényezői lettek, és maradtak is. Ezek a népek ma az általános emberi haladás, a béke és szocializmus legfőbb hordozói. A sötét gyarmati világból jött ember ma mind gyakrabban és számtalan módon kinyilvánítja, igazolja, hogy egyenrangú minden más emberrel, hogy hagyománya és kultúrája is van, semmivel sem kevésbé megalapozott és semmivel sem kevésbé eredeti, mint azoknak a népeknek, amelyek magukat istentől eredeztetik, a civilizációjukat pedig több ezer évvel számolják. Az újonnan felszabadult emberek és népek mint társadalmi

lények a fejlődés szubjektumai keresik a kommunikáció lehetőségét, az információcserét, az eszmei kapcsolatot, keresik helyüket e nemzetközi közösségben a mind teljesebb igazságot önmagukról és másokról.

A nemzetközi kommunikáció világfolyamattá lesz, de ugyanakkor világproblémává is válik, ami megoldásra vár. Folyamat azért, mert az információéhség egyre nagyobb a világban, mert az információk mennyiségét és minőségét tekintve mind gyorsabb a változás — ugyanakkor probléma is, ugyanis az információk „szabad” körforgásáról alkotott elmélet egyszer s mindenkorra érvénytelenné vált, mert az információközlés és az információvétel jogát és kötelességét nem lehet egymástól különválasztani. A kontinensek az egymás közötti kommunikáció kérdését a nemzeti egyenrangúság lencséjén át szemlélik. Tehát ez többé nem csupán egyes, néhány eszmeileg, vagy területileg csoportot alkotó állam kiváltsága, hanem minden ország joga. Az általános dekolonizáció elsőrangú politikai kérdésként vetette fel a tájékoztatás dekolonizációjának problémáját is. Az el nem kötelezett országok állam- és kormányfőinek colombói értekezletén Tito elvtárs hangsúlyozta: „Igen fontos kérdés a tájékoztatás és általában a kultúra dekolonizálásának a problémája. Ezen a téren elért kezdeti eredmények biztatóak.”

Az egyirányú információáramlás elméletileg máris kompromittálva van, de a gyakorlat is kioltja lassan éltető lángját. Ezen a területen nem engedhető meg korlátozás sem elméletileg, sem a gyakorlatban — bár a gyakorlatban még találkozunk az információközlés korlátozásával. Ez is a modern világ ellentmondásai közé tartozik. Világossá vált, hogy az információk monopolizálásával — amire ma egyesek, szinte törvényszerűen a hatalmasak, ilyen, vagy olyan magyarázat címén jogot formálnak — tulajdonképpen mások függetlenségére, nemzeti és szociális szabadságára gyakorolnak nyomást, tehát dominálni és kizsákmányolni akarnak. Leegyszerűsítve ez nem más, mint kísérlet a régi viszonyoknak az újbán való felélesztésére, neokolonizációs törekvés a korábbi gyarmatok anyagi javainak kihasználására. De nem csak a volt gyarmatokról van szó, hanem egész népek, régiók, sőt kontinensek megtévesztésének kísérletéről is. A nagy, nemzetközi érdekelttségű hírügynökség-társaságok, a nagytőke és állampolitika kezében, megpróbálják eljátszani a trójai ló szerepét, és az ablakon visszalopni azt, amit a népek harca és akarata az ajtón kidobott.

A fejletlen országok problémái a mai modern világ globális problémáivá váltak. Éppen ezért felvetődik a kérdés kinek adatott meg a jog, hogy a problémáknak ezt a globális részét tolmácsolja, ki szolgálhat hiteles adatokkal a mai folyamatokról, ki mondja el az igazságot a fejletlen országoknak, az emberiség számottevő hányadának, amely egyaránt vágyik élelemre és tudásra, az igazságra önmagáról és másokról. Bizonyos, mert a gyakorlati is azt igazolja, hogy a nagy hírközlő ügynökségek ezt nem teszik meg, ez nem érdekük, azok egy másfajta propaganda szolgálatában állnak, bármennyire is elrejtőznek a szabadság, igazság fogalma és a korlátozás nélküli információcsere hirdetése mögé.

I.

Egyre nyilvánvalóbb, hogy a hírközlés és tájékoztatás dekolonizálásának kérdése e népek általános dekolonizálásának is fontos összetevője, nem fontosabb, de nem is kevésbé fontos, mint a többi tényező. Mint ahogy azt Franz Fanon is véli „*az ember nem emelkedhet fel és nem szabadulhat fel egyik téren és közben alámerüljön más téren...*”¹ Ahogy ma a népek és országok felszabadulása számos (gazdasági, történelmi, kulturális, pszichológiai stb.) tényező által összefont, átszőtt oszthatatlan folyamat, ugyanígy a világ is mindinkább sok apró részletből összeálló, egységes és oszthatatlan egésznek alkot. A modern korban, amikor a népekről, mozgalmakról és országokról van szó, nem beszélhetünk többé központról és perifériáról. Minden ezirányú törekvés anakronisztikus, vagy a domináció a hegemonia újabb kísérlete, alapjában véve neokolonialista nyomás. Érdemes megemlíteni, hogy a legtöbb fejlődő országban a nemzeti tudat fejlődése a nemzeti felszabadító mozgalom, jobban mondva antikolonialista és antihegemónikus platformra épül. Ezért az országokat, népeket, mozgalmakat, jelenségeket és eseményeket a világban ajánlatos egységükben szemlélni, igazságosan tekinteni a részre és az egészre, a részletre és a globálisra, mert a részletében kiragadott igazság lehet ugyanakkor hamisítvány az egészre nézve. Objektívnek lenni azt jelenti: egybefoglalva vizsgálni a részletet és az egészet. Egy helyen Ivo Andrić erről így vélekedik: „Bölcs az, aki maga körül a világ jelenségeit nem önmagukban és nem elkülönítve szemléli, hanem lehetőleg minél jobban és sokrétűbben kapcsolatba hozva minden mással, ami a világban jelentkezik és történik. Ez természetesen nem az élet egyetlen bölcsessége, de mindenesetre a bölcsesség megszerzésének egyik feltétele.”²

A jelenlegi világhelyzetet a tájékoztatás terén azonban nem ékesíthetjük ilyen jelzőkkel. Sok minden van, ami nem követi, hanem fékezi a progresszív folyamatokat, ami gátolja a népek és államok teljesebb felszabadulását, tehát az ember emancipálódását. Mindez az egésznek parciális jellegű elbírálásával, vagyis a *pars pro toto* (rész az egész helyett) jellegű tényhamisítással elfojtja az objektív ismeretszerzési folyamatokat.

Ezt grafikailag, sematikusán és számokkal is bizonyítani lehet. Például:

— Ma százszor több információ megy az iparilag fejlett államokból a fejlődő országokba, mint megfordítva.

— A világ összlakosságának hetven százaléka ma nincs abban a helyzetben, hogy megfelelő tájékoztatást kapjon a saját országában és a világban történtekekről.

— Karl Nordenstreng, a Tamperei Egyetem tudósának állítása szerint a világban keringő híryanagy kétharmada az Egyesült Államokból ered.

— Ot hírügynökség (UPI, AP, AFP, Reuter és TASS) adja az össz információk 80 százalékát.

— A nagy hírügynökségek által közölt információk hetvenöt száza-

léka a fejlett tőkés államokra vonatkozik és mindössze 25 százaléka a fejlődő országokra.

— Az UNESCO adatai szerint hatvan fejlődő államban ezer lakosra száznál kevesebb rádiókészülék jut: Ázsia és Afrika legtöbb országa pedig egyáltalán nem rendelkezik tv-állomással.

— A fejlődő országokban több mint 800 millió ember írástudatlan.

— Amíg például az Egyesült Államok tv-adói százszázalékban saját műsoraikat sugározzák, egyes fejlődő országokban a televízió műsorok 90 százaléka behozatali eredetű, a leggyakrabban rossz minőségű vagy propaganda jellegű, mert ez a legolcsóbb a piacon.

Tehát, a felsorolt adatokból is megállapítható, hogy a nagy ügynökségek úgy viselkedhetnek, ahogyan érdekeik — gyakran osztályérdekeik — megkívánják, mert a nagy hatósugarú tömegtájékoztatási eszközök segítségével a gazdag és fejlett országok saját rendszerük értékelését, mentalitásukat, életmódjukat, társadalmi viszonyaikat próbálják általános érvényűvé tenni, egyetemes érvényű kategóriaként, egyetemes érték-ként elfogadtatni, és ezzel bizonyos környezetben tudatosan háttérbe szorítani mindent, ami jellegzetes, nemzeti autochton és eredeti. Törekvéseik nem ritkán sikerrel járnak. Még mennyire, hogy dominációról, hegemoniáról van itt is szó, amit különféle módon lehet elérni, például: a híryanag gondos szelektálásával, vagy az információk átdolgozásával. A hírügynökségek úgy szelektálják, válogatják össze a híreket, ahogyan az nekik, vagyis a mögöttük álló társadalmi struktúráknak (nagyőke, állam, vagy hasonló) megfelel. Ez folytatódólagos része az egykori gyarmatokkal való imperialisztikus bánásmódnak, gyakorlatilag neokolonialista akció, apológia, illetve propaganda formájában. Látják és érzik ezt sokan világszerte; a fejlett államokban is belátják egyesek. Így a párizsi Monde diplomatique 1976. évi augusztusi számában, Tájékoztatás a harmadik világban címmel, a következőket jelentette meg: „Ami a tájékoztatást illeti, a szó igazi értelmében teljességgel a transznacionális hírügynökségek manipulálnak, amelyek „nemzetközi” hírügynökségeknek tüntetik fel magukat. Általuk tájékozódik a világ a fejlődő országokban történekekről, és ezzel párhuzamosan a fejlődő országok lakossága általuk „szerez tudomást” a külföldi eseményekről. De a hírösszeválogatás mércéi olyanok, hogy inkább beszélhetünk a valóság szisztematikus elferdítéséről, dezinformálásáról, különösen ha a forradalmi felszabadulás útját járó népekről kell hírt megjelentetni. A harc legjelentősebb formáin, mély gyökerein és indítékain rendszerint hallgatódólagosan átsiklanak, vagy azokról tévesen tájékoztatnak.”

Ez a meghamisítás százféle módon történik: írott szó, és információ, kép, hang, illetve fénykép, film, zene folyóiratok, könyvek, dokumentációk, kutatások segítségével. A fejlettek közvetlenül akarják igazolni dominációjukat, illetve dominációs törekvéseiket. Egyes népeknek, de gyakran egész régióknak, kontinenseknek ezek a hírügynökségek csak akkor szentelnek figyelmet, ha szennzációkról van szó, rossz hírekről, katasztrófáról, az élet fekete oldaláról. Donatan Pael, a Herald Tribune vezér-

cikkírója a BBC egyik rádióadásában (1978. április 20-án) kiemeli, hogy „a nyugati világot többnyire csak az vonzza és érdekli, ami a harmadik világban különleges, erőszakos és romboló, ami pedig a mindennapi életet tartozik észrevétlenül marad.” Vagy ahogy annak idején Baudelaire mondotta „a háborúk, gyilkosságok, tolvajlások, feslettség, kínzások, uralkodók büntetetei, népek bűnei — a kegyetlenség általános megrészege-dése”. És még ez sem elég. Némely nagy hírügynökségek képviselői ki-mondottan tiltakoznak amiatt, hogy nem rendelkeznek monopólium-mal az egész világban, fejtegetéseiket pedig gyakran az egyenrangúság és szabadság leplébe rejtik. (Így például az Associated Press egyik kiemel-kező képviselője nyilvánosan tiltakozik amiatt, hogy az AP-nek, ahogy ő mondja, csak a világterület felére van „belépési” joga — tulajdonkép-pen pedig itt is monopóliumról van szó.)

Az el nem kötelezett és fejlődő országok már réges régen felfigyeltek erre a monopóliumra. Fontos megbeszélés folyt erről az el nem kötele-zett országok állam- és kormányfőinek algíri csúcstalálkozóján, de egyre gyakrabban esik róla szó az el nem kötelezettek nemzetközi találkozóin, vagy az Egyesült Nemzetekben szervezett értekezleteken. Az UNESCO által kiadott A kialakuló világ című tanulmányban (amely az új világ-gazdasági rendszer kialakításáról szól), többek között ez áll: „Némely, rendszerint, valamely fejlett ipari államban székelő hírközlő szervek, amelyeknek hatósugara az egész világot átszövi, felszerelésüknek és tőkéjüknek köszönve olyan pozícióban vannak, hogy kétségtelenül jobb szolgáltatást nyújthatnak, de ugyanez a tény egyirányú információköz-lésre, mégpedig olyan információk közlésére serkenti őket, amelyek a saját államuk nézeteit tükrözik. Az információ szolgáltatásában kifejtett do-minációjuk ily módon a kulturális agresszióval határos. Néhány tehetős állam, és ami még veszélyesebb, néhány multinacionális társaság abban a helyzetben van, hogy ellenőrizheti az infrastruktúra össz produkcióját és a műsorátvitelt egyaránt. Ez a monopólium ellenzi az új világ gazdasági rendszer kialakítását.”³

Egyre nyilvánvalóbbá válik az is, hogy semmi sem mérhető az örök-kévalóság mércéivel, mert a társadalmi jelenségek változóak és múlan-dóak, állandó mozgásban vannak, nem statikusak. Ezért nincsen végső megoldás sem; a harc szüntelenül folyik, az új győzedelmeskedik, előre-tör, a régi tönkremegy. A tájékoztatás mind kevésbé egyéni lelki torna” ahogy némelyek tekintenek rá, mert mindinkább a teljes nemzeti és szociális felszabadulás harci eszközévé válik, tehát, a nemzeti és osztály-kérdés egyik alkotóeleme. A szabad információterjesztés elméletén ala-puló gyakorlat — ma ez már teljesen nyilvánvaló — nem más mint a szabad tájékoztatás és tájékozódással való visszaélés, mivel a képlet az információ-áramlás egyenlőtlenségét rejtí és védi. Az indiai nagykövet-ség, 1976. évi közlönyének Belgrádban kiadott novemberi számában Mohamed Junus, az indiai államfő külön kiküldöttje erről a következő-képpen nyilatkozik: „Kénytelen-kelletlen millió és millió rupiát fizet-

tünk, azért hogy nekünk a nyugati államok hazugságokat meséljenek rólunk.”

Tehát, a tájékoztatási monopólium elleni harc, többek között harc az igazságért, egyben az emberi értékek, a nemzeti kultúrák és a népek, a nemzeti államok kulturális hagyományainak megőrzéséért. Mindéhez társult még az a tény is, hogy a mai tájékoztatási rendszereknek erősen blokkpolitikai színezete van. Az ilyen jellegű információterjesztés pedig szükségszerűen blokkfeszültséget vált ki. Az olyan tájékoztatás, amelyet az el nem kötelezett országok kívánnak kiépíteni a békét, az általános haladást, az ember és a népek felszabadulását szolgálja.

II.

A felvázolt adatok ékesszólóan érzékeltetik milyen a pillanatnyi tájékoztatási rendszer a világban. Ezen a területen a kolonizálás továbbra is tartja magát, igaz kissé más formában. Ugyanis, ha a világon ma 150 szuverén állam van és mindössze néhány állam rendelkezik monopóliummal a tájékoztatásban, és ha ezek diktálják, szelektálják az információkat, akkor az nem más mint a koloniális elnyomás újabb változata, majdhogya nem az agresszió sajátos formája. A kolonializmusnak ez a maradványa talán sehol máshol, semmilyen más területen nem olyan erős, nem érezteti annyira hatását, mint éppen a tájékoztatásban. A felszabadítási és politikai harcban, amely a függetlenség kikiáltása után is folytatódik, a tájékoztatásnak jelentős szerepe van. Mert, a neokolonialista kizsákmányolás tovább tart. A tájékoztatásban megnyilvánuló függőség szerves része a politikai és gazdasági függőségnek. Meg kell azonban említeni, hogy bár a gyarmatosítók törekvései nem szüntek meg, mindez mégsem nyomja rá annyira bélyegét a mai helyzetre. Az erő mérlege lassan a fejlődő országok javára változik, az egyenrangú viszonyok és igazság javára billen.

A tájékoztatási rendszer dekolonizálását, gyakran a dolgoknak a „saját szemüvegén” át történő meglátása jellemzi. Ugyanis az a „szemüveg” mást mutat a hazai szemlélő és mást a kívülálló számára. A kívülről szemlélők az adott helyzetet igyekeznek állandósítani, mivel azt vagy maguk teremtték meg, vagy a saját infiltrálódásuk alkalmával már úgy találták. A belülről történő meglátás — ha az ténylegesen a hazai érdekeket tartja szem előtt —, mindig az ember valós és élő problémái felé fordul; keresi a problémák megoldásának a módját, és feltárja az igazságot. Az ilyen szemléletnek a kreativitás a természetes velejárója. Itt a hagyomány is egészen új, eltérő formában jelentkezik. A hagyomány elválnak a negatív tradicionalizmustól; itt megmutatkozik az emberek, a nemzet öntudatra ébredése, az ősi hagyományok iránti meghecsülés és a más nemzetekkel való egyenjogú kapcsolat megteremtésére való törekvés.

Már az 1962 decemberében hozott ENSZ-határozat felhívta a figyel-

met, hogy intézkedéseket kell tenni a fejlődő országok elégtelen tájékoztatásának a felszámolására. Azóta ez a harc sokat fejlődött, amelynek gyökerei mélyen a múltba nyúlnak vissza —, és újabb, gazdagabb formát öltött, amely megfelel a változó kor követelményeinek. A világhelyzet megváltozott ugyan, de sok-sok ország függősége még ma is számos tekintetben igen szembeötlő. Figyelmen kívül hagyják ugyanis azt a tényt, hogy a dekolonizáció minden területen, így a tájékoztatás terén is nemcsak a gyarmatnak jelent szabadságot, hanem az elnyomónak is. Ezt a tény döntő fontossága ellenére, sajnos, sokan nem veszik figyelembe, éppen azok teszik ezt, akiknek látóköre nem halad túl érdekeik (leggyakrabban osztályérdekeik) határán.

Az elnyomók igyekeztek elválasztani egymástól a népeket, embereket, törzseket és hasonló etnikai csoportokat. A népeket gyakran törzseknek tekintették, vagy fordítva, hogy áthidalhatatlan szakadékot teremtsenek közöttük. Erre a célra természetesen felhasználtak minden „információt”, pontosabban szólva dezinformációt. A kolonialisták nem akarták tudomásul venni, hogy az újabb idők, az új nemzetközi viszonyok és a technika fejlődése amely eredményeit nagymértékben az elnyomottak kizsákmányolására alapozta —, a dekolonizációs folyamatot sürgeti, olyan általános dekolonizációt, amely mindenki számára jobb feltételeket teremtsen. Ebből ered — mutat rá a mélyrehatóbb elemzés — a gyarmatosítók elkeresedett ellenállása is a népfelszabadító mozgalmakkal szemben. Másfelől a népfelszabadító mozgalmak harcosai is innen merítik bátorságukat, a győzelembe vetett hitüket, határozottságukat, amely bár nagy áldozatok és veszteségek árán, de meghozta számukra a győzelmet. A gyarmatosítók, sajnos leggyakrabban azt is képtelenek voltak előre látni, hogy a tegnap még gyarmatok, ma szabad államok meglévő technikájukkal, gyáraikkal milyen hasznót jelenthetnek majd, ezért a felszabadító mozgalom mind eredményesebb akciói után távozni kényszerülve igyekeztek minél nagyobb kárt tenni az anyagi javakban. Ez a jelenség nem is annyira újkeletű, saját bőrünkön is alkalmunk volt tapasztalni a második világháborúban.

A klasszikus kolonializmus már a múltté, bár idejétmúlt maradványai néhol és némely dolgokban még ma is élnek. Ám ezt a klasszikus kolonializmust ma a szellemi kolonializmus váltotta fel. Ugyanis a multinacionális tömegtájékoztatási és más társaságok, amelyek a közelmúltig még a gyarmatokat mindjobban kizsákmányolni és kihasználni igyekvő nagyhatalmak szolgálatában álltak, ma ugyanazt teszik, mint régen csak más módszerekkel, más módon. Tájékoztatásuk, ahogy ők mondják „a harmadik világ felé”, ma is a kizsákmányolás szolgálatában áll, mint minden kommersziális és profitszerzési elven alapuló felépítmény. Ugyanis sok mindent a fejlődő országok életéből, különösen pedig az el nem kötelezett országok életéből egyszerűen elhallgatnak, megkerülnek, nem tájékoztatnak. Ezt az állítást számos példa is alátámasztja, mint például hogyan tájékoztatnak Vietnamból az egyesülés után; az el nem kötelezett országok némely kiemelkedő képviselőiről, még akkor is ha az Egye-

sült Nemzetek szónoki emelvényéről beszélnek; vagy ahogyan az el nem kötelezettek számos akcióit kezelik, a felszabadító mozgalmakat, az új gazdasági világrendszer megteremtéséért folytatott harcot; a szabadság kérdését stb. A multinacionális érdekeltségű nagy hírügynökségek különösen a fejlődő országok önálló gazdasági, kulturális, sport- és társadalmi élet más területein való előrehaladásáért vívott harcáról hallgatnak, azt nem méltányolják. Márpedig ez a harc az önmegbecsülés, az öntudat küzdelme, harc a teljes dekolonizációért, egyben kifejezetten nemzeti és osztályjellegű harc is. De minderről a nagy hírügynökségek hallgatnak. A tömegtájékoztatás dekolonizációjáról folyó tárgyalás egyben vita a gondolat szabadságáról, tehát a szabad, de felelősségteljes tárgyalagos tájékoztatásról. Mert ez is részét képezi az emberi jogoknak, szabadságnak. Az emberi szabadság mi lehetne más, mint a felszabadító mozgalomnak végső célja, a fajüldözés megsemmisítése, a fasizmus és kolonializmus maradványainak, az ember és a népek kizsákmányolásának megszüntetése a béke megteremtése, a háborús veszély túlhaladása céljából. Sajnos tanúi vagyunk annak, hogy a nagy tömegtájékoztatási társaságok továbbra is több figyelmet szentelnek a háborús rombolásnak, háborús terveknek, fegyverkészleteknek és hasonlóknak, mint a háborúkat kirobbantó, a békét veszélyeztető jelenségeknek és egyéb okoknak.

A történelem folyása azonban kérlelhetetlen: a gyarmati népek egyre inkább urai lesznek saját javaiknak, így a tömegtájékoztatásnak is.

III.

A konkrét világhelyzet ma számtalan alapot szolgáltat az arról való elmélkedéshez mi is a tényleges nemzeti függetlenség és egyenlőség; a népek, államok és mozgalmak egyenlősége; avagy az egyenlőségen alapuló szolidaritás és internacionális együttműködés. Ez semmikép sem jelentéktelen kérdés, mindenkelőtt azért, mert a nemzeti szabadság és nemzeti egyenlőség kérdése a nemzetközi együttműködésben, mégpedig minden téren, mint *conditio sine qua non* merül fel. Nem lehetséges ugyanis egyenrangúság és szabadság csak bizonyos téren, ha az nem terjed ki minden területre. Szabadság és egyenlőség vagy van, vagy nincs. Ez a két fogalom oszthatatlan, részekre nem bontható. A tapasztalat, sokévszázados tapasztalat legalábbis ezt bizonyítja, de erről tanúskodik saját tapasztalatunk is az újabbkori történelmünk alapján. Tehát, a tömegtájékoztatás kérdése minden állam szabadságával és egyenrangúságával és egyben az emberiség szabadságával és emancipációjával függ össze.

Ma már vitathatatlan, hogy az információnak (a tömegtájékoztatás eszközeire gondolunk) magán kell hordania annak az államnak, vagy népnek nemzeti jegeit, amelytől ered, azaz amelyre vonatkozik. Más szóval a tájékoztatásnak az ország fejlődésének, általános társadalmi értékeinek valós tükörképe kellene hogy legyen, amelynek valóságismertető

ereje van. Ha az információ ilyen, akkor a valós nemzeti lét kifejezője, egyben pedig hiteles és tárgyilagos is. Minden egyéb csupán jobb, vagy rosszabb póttanyag lehet. Ebből ered a következtetés, hogy a hírközlő saját népének soraiból kerülhet ki csak, és nem végezheti ezt a feladatot senki más kívülálló, feletteálló, vagy akár más „egyenrangú”. Ez is az ország függetlenségének alkotórésze, eleme. Minden állam nemzeti fejlődése szoros összefüggésben áll a tömegtájékoztatási eszközök fejlődésével. A tömegkommunikáció visszatükröződik a társadalmi élet valamennyi területén — a politikai, kulturális, gazdasági, sport és más téren. A nemzeti tájékoztatási rendszer létrehozása és tömegtájékoztatási eszközök fejlesztése egyben elősegíti mindannak a fejlődését és térhódítását, ami adott környezetben eredeti és hiteles. Ez is arra mutat rá, hogy a nemzeti egyenrangúság nem képzeletbeli, költői, vagy absztrakt fogalom, hanem nagyon is konkrét fenomén, amelynek sok-sok szempontja van; közülük egy és a legfontosabb a tömegtájékoztatás.

Szocialista öngazgatásunkban a nemzeti egyenjogúság a tájékoztatásban is megnyilvánul egyebek között azáltal is, hogy az információ források mindenki számára egyformán hozzáférhetőek, érvényesül a sajtószabadság; a köztársaságok és tartományok megszervezik saját tömegtájékoztatási rendszerüket, a sajtótermékek, a nemzetek és a nemzetiségek nyelvén jelennek meg, a rádióadás több nyelvű, a helyi jellegű tájékoztatási eszközök a tv, a rádió állandóan fejlődik, a tájékoztatás és alkotás pedig autentikus, mivel a nemzetek és nemzetiségek nyelvén történik a megfogalmazása, sőt a tömegtájékoztatási eszközök dolgozói is a nemzetek és a nemzetiségek soraiból kerülnek ki, a tájékoztatási anyagot az anyanyelvükön közlik.

Szem előtt kell azonban tartani azt is, hogy a nemzeti színezet mellett a tájékoztatási eszközök mindenütt a világon magukon hordozzák az osztályjellegét is. Általában, mint ahogy azt eddigi tapasztalataink bizonyítják, az osztály- és nemzeti jelleg egymástól elkülönítve nem szemlélhető, nem elemezhető, mert dialektikus egységet alkotnak — az osztályérdek nem helyezhető a nemzeti érdek fölé, és fordítva sem lehetséges. A tőkés társadalmakban ez ellentmondásos helyzetet teremt, mert az osztályérdeket a tőkés a néperdekek fölé emelik — úgy a saját, mint a más népek érdekei fölé — vagyis gyakorlatilag néparulást követnek el. Ezt fejezik ki a nagy multinacionális korporációk; a gazdasági és más téren tapasztalható elnyomás. De ugyanígy, ha a nacionalista érdek kerekedik mindenek fölé, az sem más mint ennek vagy annak a rétegnek a nacionalizmusa, és ha mélyrehatóbb elemzést végzünk, megállapíthatjuk, hogy az is a nép nemzeti érdekeinek az elárulása. Az ilyen fajta nacionalizmussal ugyanis ellentétben áll az osztályérdek, más szóval az ilyen nacionalizmus ellentétben áll a munkásosztály, a széles néprétegek érdekeivel.

A tájékoztatási eszközök a hatalmon lévő osztály szolgálatában állnak, annak nevében és annak érdekében tevékenykednek. Az információ is mindig osztályjellegű; a nemzeti is mindig osztályjellegű és az osztály-

jelleg is mindig nemzeti érdekeltségű. Az információ osztályjellege a híranyag szelektálásában nyilvánul meg, továbbá a hírfeldolgozás módjában, az ismeretszerzés módszerében, a sajátos jellegű tényközlésben. Szocialista öngazgatási társadalmunkban, mint minden más így a tájékoztatási eszközök is a dolgozók, a munkásosztály kezében vannak, és a szocialista öngazgatás, a népek közötti együttműködés, az el nem kötelezett politika, a béke és általános haladás irányába, fejlesztésére helyezik tevékenységük hangsúlyát. Az, hogy időről-időre a hazai tájékoztatási eszközökben is észlelhető tévelygés, idegen ráhatás, hogy kifejezésre jutnak az opozíció érdekei, — amely még mindig munkálkodik —, az csupán a folyamat árnyoldala. Időről-időre a tájékoztatási eszközökben is kifejezésre jutnak a legkülönbébb hatások, így az opponens érdekek is. Előfordul, hogy a tájékoztatási és ellenzéki érdekek között, néha akaratlanul is az opponens, ellenzéki erőknél tesznek szolgálatot; azoknak hangos szószólóivá válnak, de azt sem szabad elfeledni, hogy a tájékoztatási eszközökön belül is megtalálhatók ezeknek az erőknél a maradványai.

Másfelől, a kapitalizmusban, a demokrácia és szabadság paravánja mögé húzódva, végzik a hírek osztályszempontú szelekcióját, és ennek alapján terjesztik az információkat a világban, vagy a hazai nyilvánosság előtt. Ezek az információk, tehát közvetlenül fordulnak a szabadság ellen, segítik az elnyomást, a kizsákmányolást. Különösképpen amikor a külföldnek szólnak, amikor az egykori gyarmati nagyhatalmaktól, gyarmatosítóktól erednek. Ilyenkor minden rendelkezésre álló eszközt és módszert felhasználnak — műszaki felszerelést is szállítanak a még tegnapi gyarmatra csak hogy megerősítsék monopol helyzetüket, függetlenül attól, hogy az ország már elnyerte politikai függetlenségét.

Ha most visszatérünk írásunk eredeti témájához, akkor meg kell állapítanunk azt a megdönthetetlen tény, hogy a tájékoztatás a nemzeti harc, az egyenrangúságért és egyenjogúságért, a fejlődésért, a világ progresszív történelmi változásaiért vívott harc fegyvere kell hogy legyen. Minden állam joga, hogy definiálja és megformálja tömegtájékoztatási politikáját, és csakis egyedül felelős a tömegtájékoztatási formák kialakításáért, a rendszer fejlesztéséért, mert ez szerves része általános politikájának, tehát önállóságának, nemzeti függetlenségének és egyenjogúságának. Az információ, mint minden más, meghatározott célt szolgál, az ország társadalmi, gazdasági kulturális helyzetéhez viszonyaihoz kell hogy idomuljon az általános előrehaladásért folytatott harcban.

Minden gyarmatosításellenes harcban szükségszerűen a leigázott nép győzedelmeskedik — ez történelmi szükségszerűség. De a győzedelmeskedő népnek — a társadalmi folyamatok törvényszerűségeivel összhangban — ugyanígy győzelemre kell vinnie a tájékoztatás ügyét is. A nemzeti kérdések megnyitása mindig magával vonja a nemzet afirmálódását. (Elsősorban globális jellegű afirmációra gondolunk, de ez a helyzet akkor is ha szegmentális nemzeti kérdésekről van szó.) Ettől nem tér el a tájékoztatás kérdése sem. A különböző „vasfüggönyök”, ilyen vagy

olyan jellegű cenzúrák, haladószellemű lapok betiltása stb. a világban rendszerint rövid életű volt. A nép tudta mi történik a vasfüggöny mögött, mi az amit a cenzúra „megjavított” és mit tartalmaznak a fehér foltok az újságban. Nemcsak a tájékoztatás szférájának megnyitásáról van szó. Mindenekelőtt szükség van a társadalmi élet egyéb területeinek megnyitására, s minden téren megnyilvánuló egyenrangúságra, és a fejlettség bizonyos fokára. Mert megnyithatja e tájékoztatását egy ország, ha mások kitartóan továbbra is hamis tájékoztatást végeznek, ugyanakkor fejletlensége folytán anyagiak és káderek hiányában a szóban forgó állam képtelen ennek útját állni. A tájékoztatás felszabadító szerepe tehát itt is megnyilvánul, mert ha fejlett és erős a tájékoztatási rendszer, akkor az igazságért folytatott harcával hozzájárul a nemzet afirmálódásához is. És csak ekkor juthat teljes kifejezésre a nyílt tájékoztatás. Más szóval tudatosan csak a gyengék, csak a nép ellenségei zárkoznak be, csak ők szabnak korlátokat. Amint azt Edvard Kardelj is kihangsúlyozza: „... az ember, a nép vágya, hogy szabad és egyenrangú, alkotó individuum legyen megsemmisíthetetlen. Minden ingadozás és átmeneti nehézség ellenére ez a vágy, törekvés újra és újra áttör a társadalmi és nemzetközi viszonyok pórúsaiban”.⁴

Ha tehát az ország politikailag szuverén, szuverén kell hogy legyen a tömegtájékoztatásban is, mert a társadalom minden pórusa, a társadalmi élet minden területe magában foglalja a tájékoztatást. Igaz az a tézis, mely szerint minden, amit átél az ember, átéli a nép is, és fordítva. Minden forradalomnak létében nemzetinek kell lennie, de egyben nemzetközinek is, mert a nemzetközi kapcsolat teremtése minden téren szükségszerű — természetesen a szabad elhatározás és egyenjogúság elve alapján. Egy nemzet ereje ugyanis azzal is mérhető milyen kapcsolatai vannak más nemzetekkel.

A nemzeti egyenrangúságért vívott harc egyben harc az igazságért, ennél fogva szoros összefüggésben van tulajdon tömegkommunikációs rendszerek kiépítésével. A tájékoztatási rendszer létrehozása és erősítése fontos előfeltétele a szélesebbkörű együttműködésnek a nemzetközi téren általában. Ez semmi esetre sem jelenti azt, hogy az ilyen vagy olyan módon csoportosuló, csoportot alkotó országok önmaguknak elegendőek, bár ilyen véleményekkel is találkozhatunk. Mint ahogy ma oszthatatlan a világ, a világbéke, úgy oszthatatlan a béke és haladás minden tényezője, tehát a tájékoztatás is. Hasonló teret kell biztosítani az elméletek nemzetközi kommunikációjának is. Ami Jugoszláviát illeti, mi a kommunikáció ilyen válfájának is mindig kellő figyelmet fordítottunk — kerestük a dialógus lehetőségét nálunk és a nagyvilágban egyaránt. A nemzetköziséget fájón érintő kérdésekről folytatott egyenrangú demokratikus vita mindig hasznos.

A tájékoztatási rendszerek egyenrangúságának kérdése a világban egyszer s mindenkor a szegénység elleni harc kérdése is. A tájékoztatásban megnyilvánuló monopólium megszüntetése a nemzeti tömegtájékoztatási eszközök megteremtésének sokrétű és széles folyamata. A fejletlen orszá-

gokban a tájékoztatási eszközöknek — függetlenül attól milyen fokon állnak — népfelszabadító küldetésük van; a teljes nemzeti függetlenség kivívásában összetevő részét alkotják a nemzeti kérdésnek, a nemzeti emancipációnak. Kapcsolatban áll velük a nemzeti nyelv, a kultúra, a piac stb. Gyakran mint egyetlen katalizátort, a piacot akarják érvényesíteni, és ezzel valójában — többnyire tudatosan — elfojtják, elhanyagolják a nemzeti viszonyt, a szabadságot, az egyenjogúságot.

Hasonlóan ítéldhetünk a nyelvhasználatról való visszaélésről, vagyis a nyelvi elnyomásról, ami által a kolonizációs erők a dominációt, a hegemóniát kívánják meghosszabbítani. Nem egy helyen a világban ma is erős nyelvi elnyomásnak, a nemzeti nyelv visszaszorításának lehetünk tanúi. A cél, hogy a volt gyarmatosítók nyelve esetleg nemzeti nyelvként érvényesüljön. Nyelvi imperializmus és kolonializmus⁵ című írásában Ives Person is erre a jelenségre mutat rá; állítását sok példával támasztja alá. A nyelv és kultúra mechanikus átvételét, más, úgynevezett magasabbrendű nyelvek elfogadását a világ népei nem akarják ugyan, de ilyen törekvésekkel továbbra is találkozunk. A nemzeti nyelvet a nemzeti tájékoztatási eszközök útján kellene jobban ápolni, mert az adott környezetben az a legkifejezőbb kommunikációs eszköz. Az úgynevezett felsőbbrendű és világnyelvekről alkotott elmélet mesterséges tákolmány, a kolonializmus szüleménye. Minden nyelv egyformán kifejező, egyformán szép, függetlenül a fogalmak számától és a szókészlettől.

A nemzeti kultúra elismerése ugyancsak elsőrendű tényezője a nemzeti függetlenségnek és egyenjogúságnak, a tájékoztatásnak pedig e téren is sorsdöntő a szerepe; a feladatai jelentősek: a tájékoztatási rendszer által kifejezésre kell jutnia a kulturális afirmációnak. A tájékoztatási rendszer a nemzeti kultúra terjesztésének behelyettesíthetetlen tényezője országon belül és a világban egyaránt. A tájékoztatás így sajátos módon kreatív szerepet kap, mert serkenti a népi alkotást. Mondhatjuk, hogy a tájékoztatás a nemzeti kultúra része, a nemzeti kultúra pedig a nemzeti önállóság alkotóeleme is. Egyik a másikat átszövi, egyik a másiktól elválaszthatatlan, dialektikus egységet alkot, és csakis eképpen tekinthetünk a világnak erre a ma igen fontos problémájára. Még egyszer hangsúlyozzuk ki, hogy a tájékoztatásnak döntő szerepe van a magasabbrendű és alsóbbrendű kultúrákról alkotott mítosz megszüntetésében. Ilyen idejétmúlt felfogás különösen Európában ereszett olyan mély gyökeret, hogy ma is tartja magát. Az eurocentrikus nézet, az európai kultúra terjeszkedése ma is erőteljes, habár más kontinenseken is évezredek át alkotnak az emberek, ott is vannak helyel-közzel hasonló hagyományok, régebbi civilizációk, kiemelkedő eredmények.

IV.

Köztudott, hogy a tájékoztatás célja kapcsolatot teremteni az emberek között és nem elválasztani őket. Ha az információ egymástól elválasztja az embereket, feltevődik a kérdés, mi az — mert bizonyos, hogy nem tájékoztatás, ugyanis nem hiteles, nem tárgyilagos és nem tendenciózus mentes. Márpedig éppen a nagy hírügynökségek szerepe volt a múltban — és ma is — hogy elválasszanak egymástól embereket, népeket. A legkülönbözőbb módon és módszerrel tették ezt gyakran a híryanag átfontolt kiválogatásával, vagy a tények elferdítésével.

Minden szabad államban a tájékoztatási eszközök, a dolgok természetéből adódóan, igen fontos részét alkotják — és kell is hogy alkossák — a társadalmi-politikai rendszernek. Ezért kellene, hogy mindenhol őshonosak legyenek. Számos országban a fejlettség mai fokán és nemzetközi viszonyokból, valamint a belső rendszerből eredően ez még nem lehetséges. Ebben rejlik a fejlődő országokkal való manipuláció lehetősége, a multinacionális érdekeltségű hírügynökségek kommunikációs társaságok által, és ugyanígy ez teszi lehetővé a hazai uralkodó rétegnek, hogy tulajdon népét elnyomja, kellő tájékoztatás nélkül sötét tudatlanságban tartva.

Az információnak szabadnak kell lennie, ami annyit jelent, hogy nem lehet egyirányú, vagy egyoldalú, mint ahogy a szabadság sem lehet az. A tájékoztatás emberek közötti nemzetek közötti viszony, ha tehát a partnerek nem egyenrangúak nincs egymás közötti kommunikáció sem. Amennyiben ezen a téren az erősebbek, gazdagabbak uralkodnak el az domináció, terror, vagy hasonló. Az arányosság és egyenrangúság mint mindenütt másutt, így ezen a téren is elengedhetetlenül fontos föltétel. Felvetődik a kérdés az egymás közötti kommunikáció kapcsán, hogy mi a legtöbb ország és nép óhaja, célja? A cél lehet hosszú távú, illetve rövid távú, de lehet állandó és tartós is. Egyik legfontosabb cél mindenképpen a minél nagyobb számú információ többirányú áramlásának biztosítása, amellyel véget vetnének a tájékoztatás ma még nagyon is érezhető egyenirányúságának. Ugyancsak fontos cél az egyenrangú és igazságos viszonyok megteremtése a tájékoztatásban, ami a fejlődő országok számára rendkívüli fontossággal bír. Ilyen értelemben az országok együttműködése hosszú távú feladat, és bár az ellenállás igen erős, mégis le kell győzni. A világ minden részén állandóan fejleszteni kellene a hírközlés technikai eszközeit, ami lehetővé tenné, hogy a valós, más szóval ez információk mindenki számára hozzáférhetőek legyenek, más szóval ez nagyban hozzájárulna a haladó szelleműbb közvélemény kialakításához az egész világon. Nagyobb számú szakembert kellene kiképezni erre a munkára, akik a tájékoztatási intézményekben, vagy a tömegtájékoztatással közvetve kapcsolatban álló intézetekben dolgoznának.

A technika fejlettségi szintjét tekintve a korlátlan kommunikációs lehetőségek korszakában élünk. Tény, hogy az emberek egyre többet tudnak, egészében szemlélve pedig az információk is — minden nehézség ellenére — egyre szélesebb körben terjednek, újabb és mind jelentősebb területeket hódítanak meg. Itt természetesen az autentikus, minőségi és valós információkra gondolunk elsősorban. A technikai lehetőségek ma már szinte kifogyhatatlanok.

Mindezek valóra váltásához először is létre kell hozni a tulajdon nemzeti tájékoztatási rendszert mindenütt a világban. A világűr a műholdak révén lehetővé tette, hogy az információ egyidőben eljusson a világ minden tájára.

A tájékoztatási eszközökről beszélve a szó legszélesebb értelmében használjuk ezt a fogalmat — ugyanis információt közöl a film, a publicisztika, a kiadóházi kiadvány, sőt a fénykép is. Érdeemes lenne elemzés tárgyává tenni, milyen fényképanyagot szolgáltatnak a nagy hírügynökségek a világ legkülönbözőbb vidékeiről. A fejletlen országok leggyakrabban sem technikai káder szempontból nincsenek olyan helyzetben, hogy az általuk készített és kidolgozott fényképeket eljuttassák a világ minden tájára, amelyek reális, hiteles okmányként tanúsítanak a valóságot. Ilyenformán a világ telefotós hírügynökségei leggyakrabban a nyugati világ anyagi jólétét reklámozó képeket szolgáltatják a fejlett tőkés országokról, a fejlődő világból pedig csak az élet árnyoldalairól adnak hírt. Fontos szerepet töltenek be a nemzeti dokumentációs központok archívumai is a korszerű tájékoztatási rendszer kiépítésében.

Induljunk ki abból a tézisből, hogy az ember egyik alapvető joga, hogy tájékoztatást kapjon, de ugyanúgy az is, hogy tájékoztasson. Ezzel összhangban növekszik a tájékoztatás szerepe a fejlődésért és az új világgazdasági rendszerért vívott harcban. Fontos kérdésről van szó, tehát, amely a nemzeti jelleg akár megőrzése, akár kialakítása szempontjából igen lényeges, és ilyen értelemben sorsdöntő a szerkesztés, pontosabban a szerkesztési politika is. Mivel a nemzeti kérdés komponenseiről van szó, nem mindegy milyen a szerkesztési politika, kik gyakorolják, hol szerezték képzettségüket stb. Alapmotívumként kellene alkalmazni: realizmus igen — propaganda nem. A hangsúlyt mindenütt a világban a progresszív folyamatokra kell helyezni, így a tulajdon országunkban is. Csak, hogy a progresszív társadalmi folyamatokra fel is kell tudni figyelni, megérteni azoknak lényegét, valóra váltásukra törekedni és nem kívülről állóként figyelni, mint idegen testet a szervezetben. A tárgyilagos tájékoztatás mindig a haladás szolgálatában áll, tehát az általános világbéke ügyét segíti. Végül ideje megszüntetni az egyes országok és központok fölényéről alkotott hiedelmet, a nyugati hírügynökségek által propagált hiedelmet a „szabadság” szükségességéről, az olyan „szabadságról” és „objektívizmusról”, amelyet azok hirdetnek — a saját szemszögükből szemlélve a dolgokat —, anélkül, hogy elemeznék a tényeket. Harcolni

kell minden nép és állam jogos érdekeiért, az érdekek megvalósításáért és nemzetközi szinten történő összeegyeztetéséért. Ez a tájékoztatás tulajdonképpeni küldetése: síkraszállni a békéért, a megértésért, a haladásért, a nézetek egyeztetéséért és nem a népek egymástól való elidegenítéséért. Kerülni kell, tehát, az objektivizmust is, mindennemű objektivizmust, a burzsoát, vagy másfélét egyaránt. Mert az objektivizmus és a tárgyilagosság soha nem volt és nem is lehet összeegyeztethető kategória. Ilyen értelemben ajánlatos túlhaladni a világ blokkokra való felosztását, nem csak politikai és gazdasági, hanem tömegtájékoztatási szempontból is.

VI.

Az el nem kötelezett országok harca a világ új tájékoztatási rendszerének kiépítéséért igen fontos mozzanat, része — egyúttal igen lényeges eleme — az új nemzetközi viszonyokért folytatott harcnak. Hosszan tartó előkészületek és az el nem kötelezett országok államfőinek találkozóin elhangzott politikai értékelések után, 1975. január 20-án spanyol, francia és angol nyelven megkezdte adását az el nem kötelezettek hírügynökségi irodája a pool, amely autochton híreket közöl a tagországok életéből. Ezzel valóra vált az algíri csúcstalálkozón, a gazdasági együttműködésről elfogadott akcióprogram 13. és 14. pontjába foglalt elképzelés, amelynek gondolata tulajdonképpen már Bandungban is felvetődött.

A pool statútuma a következőket tartalmazza: A pool feladata, hogy a tagországok között lehetővé tegye a széles körű információcserét, a hírek, cikkek, fényképek adását, vételét, ugyanakkor pedig a világ számára objektív és hiteles híryanagot szolgáltatson a fejlődő országokról.

A pool nem nemzeti hírügynökség. A poolba társult minden hírügynökség egyenlő jogokkal rendelkezik; a híryanag mindegyik számára egyformán hozzáférhető és mindegyikük eljuttathatja információit a poolhoz.

Egyetlen hírügynökség sem vállalhat vezető szerepet a poolban. Az együttműködést megegyezés szabályozza az egyenrangúság elve alapján.

Az objektív tájékoztatás a pool előtétele, tevékenysége pedig a progresszív folyamatok, a gazdaság, társadalmi-politikai és kulturális fejlődés, az együttműködés felé irányul.

A pool szerepe, hogy betöltse a tájékoztatásban tapasztalható űrt, hogy információkkal szolgáljon a világnak a fejlődő országokról és politikájukról. A pool információit igénybe vehetik más hírügynökségek, tömegtájékoztatási eszközök és érdekelt szervezetek.

Az információszerzés és -forgalmazás módját a tagországok hírügynökségei között egymás közötti megegyezés szabályozza. A pool nem zárja ki a tagországok hírügynökségei közötti különmegegyezést, vagy a tagországok és más országok hírügynökségei között, ha az összhangban van a pool céljaival.

A pool munkájába bekapcsolódott az Egyesült Nemzetek és az UNESCO tájékoztatási ügynöksége is. Ugyanígy a pool hírszolgáltató irodája helyet kapott Párizsban az UNESCO székhelyén.

A pool tevékenységét az egyes országokból, vagy körzetekből érkező legfőbb, leglényegesebb hírekre összpontosítja, arra törekszik, hogy eleget tegyen a hitelesség, az igazságosság, a tárgyilagosság, az időszerűség és a sokoldalúság követelményeinek, hogy a hírek az el nem kötelezettség ügyét és elveit tükrözzék, hogy az együttműködést vigyék előbbre, és ne a népek közötti különbségeket hangsúlyozzák ki. A pool igazi forrásból eredő híreket, értelmes és szabatos megfogalmazást igényel. A pool koordinációs bizottságának 1978. április 5-én Djakartában megtartott második ülésén külön is megfogalmazták a pool által közlésre kerülő hírek lényeges elemeit, jellemzőit.

A poolnak nem az a szerepe, hogy a kommerciális hírügynökségi irodákkal versengjen, ami ugyancsak a pool lényeges sajátosságai közé sorolható. A pool küldetése, hogy hiteles információkkal kiegészítse a világ közvéleményének az el nem kötelezett országok eredményeiről, tényleges törekvéseiről, céljairól, nehézségeiről szerzett ismereteit. A pool tehát nem is konkurrencia és nem is ellenfél más hírügynökségek számára, hanem a nemzetközi kommunikációs rendszer aktív tagja. A poolban az egyenlők és egyenjogúak működnek közre. A pool működésének kezdetén már világossá vált azonban, hogy a tevékenységet nem lehet a napi információk közlésére leszűkíteni, hanem az élet egyéb — társadalmi, kulturális, gazdasági, tudományos műszaki, stb. — vonatkozású eseményeiről is írni kell, mégpedig valamennyi újságírói és publicisztikai műfaj alkalmazásával. Más szóval a hírek mellett információkat, kommentárokat, riportokat, filmet, könyvet kell közölni és terjeszteni. A pool már ma szolgálhat exkluzív riportokkal, képriportokkal stb. Egyre nagyobb az érdeklődés az el nem kötelezett mozgalmon kívül állók részéről is a pool által közölt hírek és információk iránt, más szóval, hogy a pool ne csak az el nem kötelezett országokba, hanem a világ más részeire is továbbítsa a híreket. De ahhoz, hogy ez megvalósuljon mint előfeltétel minőségi, érdeklődésre számot tartó, pontos és gyors információkra van szükség, valamint megfelelő műszaki felszerelésre, amelyel az információk forgalomba bocsáthatók.

Ki kell hangsúlyozni, hogy a pool tevékenysége révén az el nem kötelezett országok közötti információáramlás egyre erőteljesebb. Ez annál is inkább fontos, mert a kommunikációs rendszer a világban olyan, hogy az információk leggyakrabban északról déli irányba áramlanak, úgy hogy két fejletlen állam, gyakran még ha egymás szomszédságában is vannak, csak valamely európai metropolis által léphet egymással kapcsolatba, amely ismét ezer és ezer kilométer távolságra van tőlük. A pool révén a helyzet most megváltozik.

Hazánkban, például a pool tevékenységét a tömegtájékoztatási eszközök kedvezően fogadták. A sajtó, a rádió és televízió mind gyakrabban közöl az el nem kötelezettek hírügynökségéből származó információkat.

Ezzel — és egyébbel is — a pool betölti a tájékoztatási rendszerben észlelhető űrt és egyben igazolja, hogy nem valami nemzetek feletti létesítmény, hanem az egyenjogúak demokratikus szövetsége.

A pool koordinációs bizottságának ülésein konkrét vita és megbeszélés folyik: a munka előbbre vitele, sikere és további expanzió érdekében konkrét határozatokat hoz a koordinációs bizottság, ami a már említettek mellett tovább erősíti a világ közvéleményének a pool iránti bizalmát. Ma 45 el nem kötelezett állam hírügynökségi irodája cserél információkat a pool révén. A többirányú információáramlás is a teljesebb függetlenség egyik előfeltétele, és ilyen értelemben mérhető igazán a pool tevékenysége. Igaz, az el nem kötelezett világban ma még több hírügynökség dolgozik, mint ahány tagja a pool-nak. Ugyanis hatvanra tehető a hírügynökségek száma az el nem kötelezett országokban, közülük némelyek azonban műszaki felszerelés a káderek hiányában képtelenek bekapcsolódni ebbe a munkába. A pool feladata, hogy ezek számára is megteremtse a kellő föltételeket. Az el nem kötelezettek szolidaritásának pedig itt is kifejezésre kell jutnia.

A pool tehát létezik, kiharcolta magának a helyet a világ tömegkommunikációs rendszerében annak ellenére, hogy sokan még nemrégiben is a vesztét jósolták, a hatalmasok némely képviselője pedig azt mondta: ez az újszülött meghal mielőtt még akár járni is megtanulna. De ez nem történt, a „gyermek” megtanult járni, eddig jól fejlődött, és továbbra is jó irányba fejlődik — a távlatai pedig határtalanok. Az ellene tanúsított ellenállás azonban az első napoktól kezdve igen heves volt, bár a megfogalmazás, a taktika időről-időre változott, a lényeg mindig ugyanaz maradt. A pool az általa hirdetett igazsággal veszélyezteti a tőkés nagyhatalmak hírügynökségeinek monopolisztikus helyzetét. Dr. Mate Oreč írja: „Az el nem kötelezett országok hírügynökségi irodájának létrehozása a legközvetlenebbül kihat a tájékoztatás jelenlegi rendszerének megdöntésére, különösképpen pedig egyes nagyhatalmi ügynökségek monopolisztikus helyzetére. Ezért is olyan élesek az el nem kötelezettek lépését követő reagálások, amelyek szerint ez — a különböző forrásokból származó informálással szemben — a tájékoztatás elszegényedését jelenti, a hírügynökség megalapítása pedig nem más mint blokkon belüli csoportosulás. De nem igaz egyik sem, másik sem. A pool azért van, hogy az el nem kötelezettek hírügynökségei tájékoztassák tulajdon országuk és a világ közvéleményét az el nem kötelezettek fejlődéséről, akcióiról, ami nem más mint hozzájárulás a jobb nemzetközi tájékoztatáshoz, a népek egymás közötti jobb megértéséhez és együttműködéséhez, egyben, tehát a világbéke megőrzéséhez, az általános előrehaladáshoz. Ha ez valakit mégis zavar, az más dolog.”⁶

A pool megalapítását és ténykedését, valamint az el nem kötelezett országoknak kommunikációs együttműködését egyesek ma is ideológiai színezetűnek kívánják feltüntetni, úgy kezelik mint ideológiai kérdést azt állítva, hogy „az el nem kötelezettek a szabad tájékoztatást ideológiai diktátummá kívánják változtatni”. Mi sem tévesebb ettől. Az igazság

nem lehet ideológiai diktátum, ellenben ahogyan a nagy kommunikációs ügynökséges a nagytőke parancsára az el nem kötelezett és fejlődő országokat kezelték, az már nyugodtan ideológiai diktátumnak nevezhető.

A pool nem a „sajtó dekolonizációjának megjátszása” ahogy erről nyugaton egyes sajtószervek írnak, hanem éppen a társadalmi élet minden területén, a tájékoztatásban is megnyilvánuló kolonizációs kísérletek elleni tényleges harc. Nem jelenti ez — ismét ahogy egyesek szeretnék feltüntetni — a sajtó „újabb bilincsbe verését”, ellenkezőleg, annak szabaddulását jelenti. A „szabad információ áramlásról”, a „szabad információpiacról” és hasonló elméletekről ugyanis a gyakorlat és az elmélet régen bebizonyította, hogy mennyire nem az, aminek feltűntetik.

A „nyugat” igyekszik csökkenteni a pool értékét, lehetetlenné tenni tevékenységét, mert már így is, fejlettségének ezen a fokán is, megszüntette a fejlődő országok tájékoztatásában véghezvitt „tombolást”. Az akadékoskodás a legkülönbélebb módon történik. Egyik árnyaltabb, de elég könnyen felismerhető kísérlet az Amerikai Egyesült Államokból érkezett. Az Egyesült Államok ellenjavaslatot tett arra, hogy „multinacionális pool-t kell létrehozni, amely a fejletlen országok szempontjából fontos híreket közölné”. Micsoda ironia! Szerencsére látják ezt az el nem kötelezettek is. Az el nem kötelezett országokból, például Tanzániából érkezett meg a felelet, hogy ez nem más mint a nemzeti tömegtájékoztatási eszközök elfojtására irányuló kísérlet, amely ha megvalósulna a nemzeti tájékoztatási eszközöket a tehetős nyugati tájékoztatási rendszerek függelékévé degradálná. Az el nem kötelezett országok hírügynökségi szolgálatának felcserélésére tett ajánlat már önmagában is arra figyelmeztet, hogy ezt úgy kell tekinteni, mint az el nem kötelezettség és a mentális dekolonizáció elleni újabb kísérletet. Tehát, bár az amerikai ajánlat az „egyenlőtlenség megszüntetésének” paraványa mögé rejtőzött, valójában a pool hírügynökség tevékenységének aláaknázásáról volt szó. Arra vonatkozó előrejelzések is hallhatók, hogy létrehozzák az Európai Közös Piac tagállamainak közös hírügynökségét, amely rádióhíreket sugározna. Továbbra is égető kérdés ugyanis a nagyhatalmak számára a politikai domináció megtartása, emiatt nyomást gyakorolnak az el nem kötelezettek hírügynökségére és megkísérlik elfojtani a nemzeti hírközlő szerveket. Például, az el nem kötelezettek minden követelése ellenére a rádióhullámhossz felosztása annyira igazságtalan, hogy többek között ez is gátolja az el nem kötelezettek rádióhálózatának fejlődését.

Az el nem kötelezettség a világ átszerveződésének és a végső dekolonizációnak egyik legjelentősebb tényezője, a társadalmi élet minden sférájában, így a tájékoztatásban is. Az el nem kötelezettség, mint máshol, ezen a területen sem kontrapoz, bár egyesek ezt kívánják bizonyítani, tekintve, hogy a pool különböző társadalmi berendezésű országokat csoportosít. A minden téren való egyenjogúság követelése az el nem kötelezettek részéről sem holmi „eretneki frázis”, hanem a modern világ reális szükséglete és objektív perspektívája.

Nyugatról szünet nélkül érkeznek a megjegyzések. Úgymond attól tartanak, attól félnek, hogy a pool által lehetővé válik az el nem kötelezett országokba és az el nem kötelezett országokból áramló információk ellenőrzése. De ez csupán a végérvényesen elveszített monopólium utáni sopánkodás. Mert eddig a nagyhatalmak játszották meg a cenzúra szerepét, ők döntöttek arról, mely híreket olvashatja a polgár nyugodtan és a fejlődő országokban egyaránt. Sajátos nyomás volt ez, természetesen a „szabadság” és a „szabad információ áramlásról” hirdetett jelszavak mögé rejtve.

És valóban érdemes néha feltenni a kérdést, mi is tulajdonképpen a szabad tájékoztatás: vajon, a tények „szabad” magyarázata, kinek ahogyan felel meg, vagy a fekete-fehér tendenciózus és szabad megválogatása, ha bizonyos környezetről van szó, vagy némely eseményekről való „megfelelkezés” és más események propagálása, vagy valamiféle patetikus felkiáltás, felszólítás a harcra a szabadságért és ennek nevében veszélyeztetni mások szabadságát? Természetesen, nem! Sajnos, mindez még ma is megtalálható az ún. „szabadság égisze” alatt.

Jusson eszünkbe inkább mit mondtak erről a témáról a marxizmus klasszikusai. Jó lenne, ha a marxizmus klasszikusainak gondolatait azok is gyakrabban felelvenítenék, akik folyton a szabadságra hivatkoznak, valójában pedig mindent megtesznek, hogy annak valóraváltását megakadályozzák. Marx, többek között ezt írja: „... Nem vetődhet fel kérdésként, kell-e a sajtószabadság, mert mindig van sajtószabadság. Az a kérdés csupán, hogy csak bizonyos egyéneknek engedélyezett-e, vagy az emberi szellem privilégiuma.”⁷ Lenin szavai pedig a következők: „A sajtószabadság ugyancsak a tiszta demokrácia egyik fontos jelmondata. És mégis, a munkások ezt tudják, a világ szocialistái pedig milliószor elismerték, hogy a sajtószabadság csalárdság mindaddig, amíg a tőkésék tartják kezükben a legjobb nyomdákat, a legnagyobb papírtartalékokat, mindaddig amíg a tőke uralkodik a sajtó felett. Ez a csalás az egész világon annál nyíltabban, annál élesebben és cinikusabban jut kifejezésre, minél kifejtettebb a demokrácia és a republikánus berendezés — mint például Amerikában. Ahhoz, hogy kiharcoljuk a dolgozó tömegek, a munkásság és parasztok számára a tényleges egyenlőséget és igazi demokráciát, először meg kell vonni a tőkétől azt a lehetőséget, hogy kibérelje az írókat, hogy lefizesse vagy kiadja az újságokat, ehhez pedig le kell rázni a tőke uralmát, megdönteni a kizsákmányolókat és elfojtani ellenállásukat...”⁸

A tájékoztatatlanság — legalábbis következményeit tekintve — a téves tájékozottsággal, a dezinformálással azonos. Egyik is, másik is egyoldalú, vagy téves következtetéseket eredményez. A nagyhatalmak éppen ezért törekszenek arra, hogy másoknak kimérjék és adagolják az információkat. Gyakran titokra hivatkoznak olyankor is, amikor titokról szó sincs. De ez is jó védőfal ahhoz, hogy másokat megrövidítsenek bizonyos információkkal. Egyes nemzetekre, sőt néha egész kontinensekre is úgy tekintenek, mint egy tömegre, amelyet meg kell nyerni a saját érdekeik szá-

mára, és nem pedig tájékoztatni őket a tulajdon fejlődésük érdekében. Gondosan választják meg az információközlés módját, mert bizonyos állítás kijelentésének módja is igen fontos. Az úgynevezett objektív információk gyakran hazugságot, monopolisztikus és dominációs törekvéseket takarnak.

A nagyhatalmak kifogásaikat éppen némely el nem kötelezett országok cenzúrájától való félelemre hivatkozva próbálják igazolni. Mert — állítják a nagyhatalmak — az el nem kötelezett országok hírügynökségei állami intézmények, tehát a kormány ellenőrzése alatt állnak. De fordítsuk meg a kérdést: ha mindez valóban így lenne, és ha a kormány ellenőrizné a hírügynökségi irodák híreit — akkor miért lenne minden, a kormányra vonatkozó hír megjelentetése tilos. Sóvárgás ez a tulajdon szabadságukért, amely mások szabadságának rovására megy. Attól való állítólagos félelmük, hogy némely ország kormánya „módosítja” az információkat, vagyis megakadályozhatja a nagy ügynökségeket a „szabad tájékoztatás” gyakorlásában, tulajdonképpen saját praxisukból eredő félelem, mert ez a nagytőke arca, az el nem kötelezett országok valamely kormányánál pedig ez legfeljebb csak külszín lehet. A nagy hírügynökségek most elismerik, „előfordulhat”, hogy néha tévednek az el nem kötelezett országokban történtek magyarázásában, de a pool még nagyobb tévedésekhez vezethet — állítják — és a tagországok lakosságát elzárja a külvilágban lejátszódott események megismerésének lehetőségétől. Ilyen értelemben hirdette meg Jaffersonra hivatkozva közleményét az Amerikai Sajtószövetség is, amely szerint egyetlen állam sem lehet erős és szabad, ha nincs erős és szabad sajtója. Micsoda cinizmus!

Azoknak, akiről szó van az elvhű el nem kötelezett politika is szállka a szemében, mert elhárítja az el nem kötelezettre gyakorolt nyomást. Az el nem kötelezett politika szavatolja a jelenlegi igazságtalanságok fokozatos békés úton történő rendezését, a dekolonizáció és általános emancipáció további folytonosságát. Mit jelent egyébként az olyanfajta észrevételezés, hogy a tömegtájékoztatásnak az a módja, amelyet az el nem kötelezettek a pool révén szándékoznak megvalósítani nem vezet semmire. Vagy az a tézis, mely szerint az új tájékoztatási rendszer és a tömegkommunikáció dekolonizálása nem egyéb mint az állam által ellenőrzés alatt tartott tájékoztatás, vagyis, hogy ez „a sajtószabadság nemzeti és nemzetközi méretű tiprása”. Mit jelent az üres szólam, mely szerint a pool nem azért alapított, hogy igazságokat hirdessen, hanem hogy általa a kormány ellenőrzése alatt tarthassa a tájékoztatási eszközöket. Egyáltalán mik azok a „hivatalos hírek?” — Az ilyen és hasonló kérdések, elmélkedések mögül kiejlik az elveszített fölény és monopólium utáni sóvárgás.

Másfelől viszont jó vélemények is hallhatók, és a „természetes szövetségről” szóló jól ismert tézisek nevében kérik a pool akcióval való összeegyeztetést; műszaki és szakember segítséget ajánlanak fel, stb.

Az ilyenek az UNESCO ellen is ágálnak, felróják a Nairobiban elfogadott szabad és egyenletes információcseréről elfogadott téziseket.

Az objektív tények azonban mások. A Deutsche Welle rádióállomás egyik adásában mondták „mi műsorainkban azt sugározzuk, amit nálunk az önök országáról gondolnak és *mondanak*” (a kiemelés B. D.-tól). Kell-e ehhez magyarázatot fűzni? Hol van itt az igazság? Ez amolyan „*azt mondják*”, „*úgy beszélnek*” alapján összeállított műsor, amit azután a „szabadság” égisze alatt közölnek a nyilvánossággal. És ha már létezik ilyen „szabad tájékoztatás”, a kis és fejletlen országoknak nem kellene egyáltalán fejleszteniük tulajdon tájékoztatási intézményeiket — a nagytalimnak már vannak ilyen intézményeik és azokat szívesen megnyitják a fejletlen országok előtt. És azok akik ilyen „készségesen” kitárulkoznak a pool-t elzárkózással vádolják.

Az együttműködés és a megosztás tökéletességig kifejlesztett kettős taktikája ez, sakkjátszma, amelyben az egyik fél egyszerre két lépést húz. A régi, közismert, „oszd meg és uralkodjál” latin közmondás új, modern változata, amelyet a fejlett nagyhatalmak alkalmaznak az el nem kötelezett és fejletlen országokkal majdnem minden téren, természetesen a tájékoztatásban is. Az időszerű problémák megoldására irányuló kezdeményezéssel, akciókkal a fejlett tőkés országok tulajdonképpen hátráltatják a problémák megoldását. Raia Valta írja: „Ugyanazok a nagy nemzetközi hírügynökségek, amelyek korábban az el nem kötelezett országok csúcsértekezleteiről, miniszteri találkozóiról elfelejtettek hírt adni, vagy csak mellékes jelenségekről szóltak, ma azt állítják, hogy a pool, az el nem kötelezettek egyesült hírügynöksége „lehetetlenné teszi a nagy hírközlő irodák munkáját, márpedig csak ők szavatolhatják a szabad tájékoztatást a világ számára.” Némely monopolisztikus ügynökségek odáig merészkedtek, hogy az el nem kötelezetteket az új tájékoztatási rendszer miatt az Egyesült Nemzetek alapokmányának megszegésével vádolták.”⁹

Egyre nyilvánvalóbbá válik, tehát, hogy mint minden más téren a tájékoztatásban is a tulajdon erőnkre kell támaszkodnunk, mert az emberek mind több információt, mind több hírforrást igényelnek és ezt csak saját eszközeink fejlesztésével biztosíthatjuk. A nép ugyanis a releváns tények alapján maga akarja megalkotni véleményét, nézetét, állásfoglalását. Ezt a pozitív folyamatot lehetetlen megállítani. Társadalmi jelentőségét és szerepét tekintve a tájékoztatás a haladásért vívott harc fontos mozgatórugójává vált, és osztályjellege is mindinkább kifejezésre jut.

A tájékoztatási rendszer fejlesztésével párhuzamosan kell javítani az információk minőségét, mert ez — mármint a versenyképesség — az információ terjesztésének lehetőségére nézve döntő tényező. A minőséget említve elsősorban az időszerűsége és tárgyilagossága kell gondolni, mert a nagy hírügynökségek éppen ezt a két követelményt mellőzték, amikor a fejletlenekről esett szó. Tették ezt akár úgy is, hogy csak bizo-

nyos ténymennységet szolgáltatnak, amely nem tette lehetővé az egész jelenség megértését, más szóval „kanalazgatva” adagolták az információkat. Ahogyan az el nem kötelezettek iránt viszonyultak az azonos a gyarmattartóknak a gyarmat iránti magatartásával — a népet gyakorlatilag a tájékoztatás objektumának és nem szubjektumának tekintették. A nemzeti egyenjogúság és az új világviszonyok azonban ma már megkövetelik, hogy minden ország szubjektuma legyen a minden téren megnyilvánuló nemzetközi kapcsolatoknak.

A saját erőkre való támaszkodás elméletének folytatása, hogy az el nem kötelezetteknek — mint egyébként másoknak is — önmaguk felé kell irányítaniuk figyelmüket. Közvetlenül kell, tehát egymást tájékoztatni és nem a nagyhatalmak hírugynökségeinek közvetítése révén, mert az gyakran csak a tájékozottság látszatát kelti, és nem ad tényleges betekintést, nem nyújt tárgyilagos ismereteket.

Az el nem kötelezett és fejlődő országok tájékoztatási rendszerének létrehozása és önállósítása a teljes önállóságért, függetlenségért, egyenjogúságért, a gazdasági, társadalmi és kulturális szuverenitásért folytatott harc szerves részét képezi. Ebben tükröződik a tulajdon erőkre való támaszkodás elmélete, megvalósításának szükségessége is, természetesen kellő nemzetközi szolidaritás révén. Sok mindent el kellene végezni az el nem kötelezett országokban. Ki kellene bővíteni a tudósító hálózatot, könyvet kellene kiadni a nemzeti történelmi múltról, földrajzi sajátságokról, meg kellene alapítani a dokumentációs központokat, szakembercserét kellene végezni, terjeszteni kellene az őshonos kultúrát és nyelvet, erősíteni kellene a nemzeti tömegtájékoztatás infrastruktúráját, kölcsönösen segíteni kellene egymást, közös fejlesztési alapokat kellene létesíteni, együtt kellene működni a fontosabb eseményekről való tájékoztatásban, együttesen kellene kiadni a főbb műveket, a világuért együttesen kellene felhasználni a hírközlési célokra stb.

A havannai csúcsértekezlet után, mindenesetre újabb kezdeményezésekre számíthatunk . . .

Fordította *Hornok Ferenc*

Jegyzetek

- ¹ Franz Fanon: „Sociologija revolucije”, „Radnička štampa”, Belgrád, 1977., 75. old.
- ² Ivo Andrić: Znakovi pored puta, Svjetlost, Szarajevó, 1978., 115. oldal.
- ³ Az idézett szöveg eredeti címe: Le monde en devenir réflexion sur le nouvel ordre économique international. Megjelent Párizsban, 1976-ban.
- ⁴ Edvard Kardelj: Istorijski koreni nesvrstavanja, IC Komunist, Belgrád, 1975., 67. oldal.
- ⁵ Marksizam u svetu, 10. szám, 1977. októbere
- ⁶ Osnovni sistemi informisanja, Privredni pregled — Oslobođenje, Szarajevó, 1977., 139. oldal.

⁷ Istupanje na šestom rajnskom landtagu, 1842.

⁸ Dela, Kultura, Belgrád, 1960., 13. kötet, 14. oldal.

⁹ Kansan Uuisitet, a Népi Demokratikus Finnország sajtószerve, Helsinki, 1976. november 30.